

ÇİÇƏK GÖZÜ ÇIRTLADI

Dünyanın çox böyük müqəddəslikləri, gözəllikləri var. Torpaqdan başlayıb Tanrıda tamamlanan həmin ilahi gözəllikləri məzənnədən düşməyə qoymayan bir müqəddəslik də var: Soy Müqəddəsliyi.

Soyu aydan arı, sudan duru olanları qanının təmizliyi, südünün saflığı ilə qəbul ediblər. Soy birliyi boy birliyinə çevrildikcə elin ağsaqqalları təzə binə quranda, ocaq çatanda, elin ağbirçəkləri övladın adına hana qurub, gərdək asanda halal eldən, halal soydan gəlin gətirməyi namus, abır-həyə naminə ediblər. Soy soya calaq olduqca el-elə, yurd yurda calanıb, çəpərlər ortadan götürülüb, məhəbbətdən, istəkdən, ülviyyətdən körpülər salınıb.

Bir kimsənin oğlu qız adı tutanda onun soyunu öyrənib, yeddi arxa dolananları ilə maraqlanıblar. Sonra boy boylanıb, soy soylanıb. Qorqud Atanın dualarının, qopuzunun işığında bəy çadırları qurulub, gəlin kəcavələri bəzənib.

Şirvanın min gözəlliyindən biri və başlıcası bu torpaqda Ağlın və Abırın bütün zamanlarda taxta sahib olmasıdır. Bu torpağın qüdrətli söz adamlarının, sərkərdə xaqanlarının, ordu qurucularının, sənətkarlarının, xanəndələrinin qopub gəldiyi soylar birləşdikcə, bir-birinə calanıb qohum olduqca obaların, oymaqların çadırlarını uşaq səsi isidib. Şirvan şahlarının şəcərəsinə diqqətlə baxdıqca bu torpaqda hamının yaxın və uzaq mənada, əslində isə ruhən bir-birinə qohum olduqlarına şahid olursan.

Şəcərəsi bir başa Şirvanşah İbrahimə, onun babalarına

gedib çıxan, özünün qüdrətli hərbi təlimləri ilə sərkərdə, xaqan babalarının vətən, torpaq sevgisini yaşadan, çar zamanında rus hərbi tarixində öz sözü və yeri olan Yusif bəy də həmin nəsil nəcabəti ilə öyünməyə haqqı çatan Şirvan əsilzadələrindən idi. Rus imperiyasının dəfələrlə fəxri fərmanları, orden və medalları, döş nişanları ilə təltif olunan Yusif bəy çiyindəki çar ulduzlarından hərbi xaçdan çox yuxarıda dayanırdı. O, bu titul və rütbələri də məhz xalqı, torpağı naminə əldə etməyə çalışmışdı.

Bir vaxtlar zamanəsinin görkəmli şərqsünası böyük Mirzə Kazım bəy, Quba xanlarının soyundan olan fitri istedad sahibi Abbasqulu Ağa Bakıxanov, ölməz Mirzə Fətəli Axundzadə də bu yolu seçmişdi. Onların çiyinlərini və yaxalarını imperiya ulduzları bəzəsə də, ruhlarında Azərbaycan türkünün torpaq sevgisi cücərmişdi. Ömrünü daha çox hərbi səfərlərdə, təlimlərdə keçirən, Şirvan seyidlərinin ciyərpərasına - Fatma xanıma könül verən Yusif bəy dünyaya gələn qızının müjdəsini də yolda alıb muştuluq vermişdi. Beşiyində yırğalana-yırğalana süd ətrini otaqla bir edən körpəyə Gövhər adını verərkən: "Sən mənim gövhərim, ləlim, cəvahirimsən" demişdi.

İllər illərə qanad verdikcə Yusif bəylə Fatma xanımın sığılma böyüyən Gövhərin buta dövrü gələndə taleyini zamanəmizin tanınmış qələm sahiblərindən birinə Nəsir İmanquliyevə tapşırırdılar. Uca boylu, qırğı baxışlı Nəsir müəllimlə ilk dəfə 1989-cu ilin oktyabrında Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsində rastlaşmışdım. Bizim, bizdən əvvəlki nəslin, xüsusən də 60-cı illərdə ədəbiyyata, elmə gələnlərin xeyirxahı olan Nəsir müəllim elə ilk mühazirəsindən "Kimin qələmi var, sabahdan nəşriyyata - "Bakı" qəzetinə gəlsin". Tələbə yoldaşlarımdan heç biri bu böyük müəllimə, geniş ürəkli qələm sahibinə söz demədi. Elə indiki ötkəmliklə "Müəllim, arxasızı kimdi nəşriyyata buraxan, onun yazısını çap edən." Nəsir müəllim özünə məxsus təbəssümlə və təmkinlə "Sənin gileyin adına yaraşmır. Gələrsən, səni şərəfləndirərik" dedi. Demə, nə mən, nə də tələbə yoldaşları onu yaxşı tanıyırmışıq. Tələbələrini, gənc istedadların pənah yeri, ata əvəzinə elçilik edən, dayı əvəzinə iş axtarıb tapanı Nəsir müəllim bu imiş. Sonralar indi ruhani dünyalarını yaşayan professorlar

Famil Mehdi, Şamil Qurbanov Nəsir müəllimin çörəyini yediklərini deyərdilər. Şair Nüsrət Kəsəmənli ona ata əvəzinə elçilik edib gəlin gətirən Nəsir müəllimə xoşbəxt ailəsinə görə minnətdar olduğunu deyərdi. Hər dəfə ondan müsahibə aldıqca mənə "Şamaxılı qız", ya da "Şirvan gözəli" deyərdi. Nəsir müəllim, mən də "Mən Borçalıdanam" deyəndə, "Səsini qoru, Sənin səsin Şamaxı meşələrində səhər tezdən çip-çip qoparan çəpərquşunu, ədəbiyyatdan danışib veriliş aparanda qızılgül koluna qonan bülbülü xatırladır. Balaca qız, bir də nə bilmək olar, bəlkə elə Allah səni bizim yerlərə yazıb". İllər keçdi, Nəsir müəllim deyən oldu. Bu xəbəri eşidib şirni paylayan Nəsir müəllim həmişə deyərdi: "Qızım, səni Allaha, bir də Şirvan torpağına tapşırıram, oralar müqəddəsdir. Yolun açıq olsun! Ən əziz günlərdə məni axtarıb, zəng edib, yada salıbsan. Müəllimə ehtiramınla yadımda qalıbsan". Sonra Nəsir müəllim dünyasını dəyişdi. Mən ona şeyird borcumdan da çıxdım. Adına bir veriliş bağışladım. Nəsir müəllimin tələbələrindən bundan artıq bir istəyi, umacağı da yox idi. O, özünün təmənnəsizliyi, arxasızca arxa olmaq istəyi ilə çoxlarından yuxarıda dururdu...

Bax, Yusif bəyin, Fatma xanımın ciyərparası, ləli, cavahiri, gövhəri belə bir kişinin ömür-gün yoldaşı, ocaqdaşı idi. Özünün yüksək əxlaqı, kamil şəxsiyyəti, gözəl qadın, işıqlı ana, nurlu nənə obrazı ilə tanıyanların, doğmaların yaddaşına yazılan Gövhər xanım Yusif bəylə Fatma xanımın göyçəyi, Şirvan dağlarının çiçəyi, ona sular şəhərində könül verib, ürək qızdıran Nəsir müəllimin qönçəsi idi. Tanrının onun adına məhəbbət bağında bitirdiyi, mələklərin büta camında Nəsir müəllimə içirtiyi Çiçəyin gözü 1939-cu ildə oktyabrın 10-da çırtladı. Çiçək gözü çırtlayanda, ellərə səda düşəndə, Nəsir müəllim atalıq, Gövhər xanım analıq taxtında tac alanda süd biləkli, süd bələkli Aida doğuldu. Şərqlə Qərbin arasında Azərbaycanı körpü edəcək, qoşa qanadları Nərgizi, Mehribanı ilə quş tək uçacaq, yerdəki yazısı tamamlananda, Tanrı nəğmələri oxumaq üçün mələklərin qanadında, qızılgül qoynunda dərgaha qaldırılacaq Azərbaycanın ilk şərqsünas qadın alimi Aida xanım İmanquliyeva.

Yel qanadlı illər ötüb keçdikcə Gövhər xanımın beşikbaşı laylalarında, "Şirvan gözəlləmə"sinin seyrində nağıl-noğul

dünyasına baş vuran Aida - Şirvanın maral baxışlı, maral gözlü, ceyran, cüyür duruşlu mələyi məktəb qapısı açmağa, kitab vərəqi qaldırmağa yaxınlaşdı. Gövhər xanımın laylasıyla, Nəsir müəllimin sığalıyla yatıb-duran Aidanın ilk həyat müəllimi Gövhər xanım, ustadı isə çox-çox qələm sahiblərinin sözün həqiqi mənasında ustadı sayılan Nəsir müəllim idi.

Hər kəs öz soyuna, öz mühitinə bağlı olur. Pis və ya yaxşı mənada. Hələ körpəliyindən, bircə qarış çağından belə Aidanın baxışlarındakı vüqardan Yusif bəyin, xanım xatunluqdan Fatma xanımın, kövrəklikdən Gövhər xanımın, istiqanlılıqdan, mehribanlıqdan Nəsir müəllimin ətri duyulmuş. "Şirvan gözəlləməsi"nin işığında, "Min bir gecə" nağıllarının seyrində, məhəbbət dastanlarımızın bulağında durulan Aida 1947-ci ilin payızında 132 sayılı orta məktəbin qapısına ayaq qoyanda yazmağı, oxumağı, saymağı əzbərdən bilirdi. Ocaq daşı ocaqda, günəş səmada, ay qaranlıq gecədə yeganə olan kimi Aida da iki ziyalının, iki nəslin bu ünvanda yeganəsi, bircəsi idi.

Nəsir müəllimin də, Gövhər xanımın da yer üzündə sərvət, dövlət, məhəbbət, səadət adına nəyi var idisə, ona, onun tək adına bağlı idi. İki nəslin körpüsü, doğmalığı, dostluğu da bu maral baxışlı, çatma qaşlı, şəvə saçlı, ipək hörüklü qıza bağlı idi. Elə vətənin, yurdun da ona ümidi var idi. 1941-45-ci illər müharibəsində yüzlərlə şəhid vermiş, nefti, pambığı, qızılı, çörəyi ilə faşizmə qarşı ölüm-dirim mübarizəsindən keçmiş Azərbaycanın beşikbaşı laylalarından barıt qoxuyan uşaqlara ümidi var idi. O körpələr vətənin haqqını almaq üçün mübarizələrdən keçməli idilər. Necə ki, 70 illik əsarətdən sonra 1988-ci ilin meydan hərəkətinə həmin 60-cı illərin müharibədən doğulan uşaqları idarə edir, bizlərsə onlara dəstək olurduq.

1947-ci ildə orta məktəbə, ilk sinif otağına qədəm qoyan Aidanın mübarizə yolu daha uzun olmuşdu. O, təkcə XX yüz ildə bayrağımızı endirən, Bakını, Qubanı, Şamaxını qanına qəltan edən ermənilərlə, Qırmızı ordunun terroru ilə deyil, bizi bizdən, Şərqi şərqliliyindən qoparmağa çalışan dırnaq arası rus və Avropa alimləri ilə təkbaşına mübarizə aparır. Müsəlman mədəniyyətinin qüdrətini sübut etməyə çalışırdı. Orta məktəb illərində hamı kimi geyinən, zəngin ailənin deyil, ziyalı bir ailənin yeganəsi olduğunu, öz ədəb-ərkanı, savadı, dünyagörüşü

ilə təsdiq edən, müəllimlərinin sevimlisi olan Aida həm də yüksək əxlaqı, səmimiyyəti ilə Şirvan gözəllərinə, Şirvan təbiətinə çəkmişdi. Dağlar kimi qürurlu, bağlar kimi barlı, çəmənlər, çəhlimlər, yaylaqlar kimi lətafətli idi. Gövhər xanımın Nəsir müəlliminin məhəbbətindən şirə çəkib doğmaları, dostların gözünün qabağında bir vaxtlar orta məktəbə qədəm qoyanda kol dibindəki zərif bənövşəni xatırladan Aida qızlar bulağından su içdikcə at üstə şahə duran, ovunu bir baxışdan ovlayan Şirvan gözəlinə dönürdü... Qazandığı biliyin vəərəqləndiyi, kitabların təsdiq məqamı gəlirdi. Orta məktəbin pəncərəsindən ali məktəbin auditoriyalarına işıq düşürdü... O işıq 1957-ci ilin yazında 132 sayılı məktəbdən qopub indiki Bakı Dövlət Universitetinin şərqsünaslıq fakültəsinin ərəb dili şöbəsinə düşəcəkdə.

Yurd sevgisi ilə alışıb yanan, dilindən Tanrı duaları düşməyən Gövhər xanım körpə Aidaya həmişə Şirvanda ki türbələrdən, ziyarətgahlardan, Şamaxının Şahxəndan qəbristanlığındakı qəbirüstü abidələrdən, sənduqələrdən danışır, əski əlifba və ərəb əlifbası ilə yazılan yazılardakı hikmətdən xəbərsiz olduğuna görə yurddaşlarının taleyindən gileylənirdi. Bir də Şirvanın karvanlarından, Şərqə - üzü gündoğana gedən sarvanlarından, onların qədəm qoyduqları torpaqdan cücərən abidələrdən danışardı. Həmişə də "ərəb dilini bilən insanlar xoşbəxtidir. Onlar Tanrının Quran sevgisini elə o dildə duya bilirlər", - deyərək Aidanın ərəbşünas olmağa, "Leyli və Məcnun"un, Qurani Kərimin dilində danışmağa ruhlandırır. Aidanı sonralar ana olanda belə yaşadan, yaratmağa sövq edən də Gövhər xanım olmuşdu. Ona ruh verə-verə Şərqin və özünün qüdrətinə inandıraraq böyük ziyalıya, şərqsünas alimə çevirmişdi. Anasının Qurani-Kərim sevgisinə, Peyğəmbər ələhissələmin "Cənnət anaların ayağı altındadır" hikmətinə xatir Aida könlünü şərqsünaslıq fakültəsinin yeni açılan ərəb dili şöbəsinə verdi.

1957-ci ilin payızı Gövhər xanımın ocağına, ruhuna toyduyün gətirmişdi. Yuxusuz gecələrin ölməz sevgisinin, ana ləyaqətinin təmsilçisi olan, dünyaya gəlişi ilə ona özü boyda sevinc bəxş edən Aida tələbə adını qazanmışdı. Özünün ağılı, kamalı ilə. Öncə gözəl günün adına qurban kəsilmiş, nəzir paylaşmışdı. Sonra da süfrə qurulmuşdu.

Gövhər xanımın açdığı süfrəyə gözünün nurunu, könlünün

yağını qoymuşdu. Yazıları ilə hər bir ocağa Bakı gecələrinin nurundan, Xəzər duruluğundan pay göndərən Nəsir müəllim oğluna toy süfrəsi quran atalar kimi quş tək uçmaq istəyirdi... Tələbəlik illərinin acılı-şirinli xatirələrini daha çox qərblər, üstünə şəhərin işığı düşməyənlər, yataqxanalarda, kirayələrdə vaxtını öldürənlər yaşayır.

Gövhər xanımın gövhəri, Nəsir müəllimin göyçək qızı da o uşaqlar kimi ömür sürürdü. Kitabxanaların hücrələrində gündüzü gecə edirdi. Tələbəliyinin ilk aylarından özünün biliyini, istedadını, öyrənmək sevgisini sübut edən Aida tələbə elmi cəmiyyətinin ulduzuna, ideya qarçısına dönmüşdü. Onun cismi Bakıda, şərqsünaslıq fakültəsinin auditoriyalarında, ruhu isə dəvələrin ləngərlə keçdiyi ərəb səhralarında dolanırdı. Leyli Məcnunun oduna yanan kimi, o, da ərəb dilini, ərəb ədəbiyyatını mənimsəmək üçün özünü oda-közə vururdu...

İkinci kursda isə taleyinin ulduzu parladı. Ömrünün sonuna kimi vəfalı ömür-gün yoldaşı olduğu, taleyin sərt sınaqlarından qoşa keçdiyi yarı ilə üz-üzə gəlmişdi. Bütün əsərlərində nümunəvi ailə, əxlaqlı qadın, ləyaqətli insan obrazı yaradan, vətən, torpaq sevgisinə dastan bağlayan, özünün manifestindən quruluşa, zəmanəyə yol salan, əsil müəllim, ustad obrazı ilə şərəfli ziyalı adını daşıyan, tələbələrini ata, dostlarına arxa-dayaq olan Mir Cəlal müəllim Aidanı öncə dostu Nəsir İmanquliyevin ocağından, sonra da universitet auditoriyalarından özünə gəlin seçmişdi. Püstəxanımın səbrinə, səliqə səhmanına, gözəllik sevgisinə ancaq, Şirvan gözəli, Gövhər xanımın mələyi layiq ola bilərdi. Çünki, o, qənirsiz gözəl olmaqla yanaşı, özünün məlahəti, təmkini, ağır oturub batman gəlməsi, zəmanə insanlarına xas olan müasirliyi, zəngin dünyagörüşü ilə Azərbaycan maralı idi.

Gözəllikləri yerdə deyil, göylərdə axtaran, türkün Göy Tanrı sevgisinə tapınan şahin ömrü yaşayan, dünyanı yerdən deyil, göy müqəddəsliyindən seyr edən Arif də, ancaq belə bir gözələ Tanrının gözəl deyərək yaratdığı, heç bir rəssamın cizgilərini belə kətana köçürüb, rənglərə gətirə bilmədiyi mələyi sevbə bilərdi. Mələk də mələk idi. Hər yer adamı ondan könül ala bilməzdi. Onun məhəbbət köçünə sarvan olmaq üçün ağır taxtalı kişi obrazına, ilahi sevgiyə, vətənpərvər ziyalı xarakterinə malik olmalı idin.

Cismani gözəlliyi deyil, ruhani kamilliyi uca tutan Aidanın- gözəllər gözəlinin könlünü ovlamaq üçün mahir ovçu, dil bilicisi, dərdi, sevinci ilk baxışdan qanan olmaq gərək idi. Duyğuların, sevgilərin gəmisində Göy Tanrının ziyarətindən dö-nən Arif də arif idi. Işıqlı atanın, zərif ananın simasında böyü-müşdü. Onlara, onların adına layiq gəlin seçməli idi. Taleyin ya-zısı Aida adını ürəyinə pıçıldayıb, könlünə salmışdı. Gəlin ocağa çəkər deyirlər. 1959-cu ilin 25 iyununda Arifin bəy taxtında Ai-da əyləşmişdi. Təbrizi Şirvana calamaq üçün.